

ישיבת מרכז הרב

שיחת מו"ר ראש הישיבה

הרה"ג הרב יעקב שפירא שליט"א

פרשת תולדות

שנה שלוש-עשרה תשפ"ב

שכתוב מקוצר

תרפ"ד-תשפ"ב 98 ישיבת מרכז הרב

ואלה תולדות יצחק

"ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק" (בראשית כה, יט). שם הפרשה הוא תולדות. למרות שפרשת נח גם מתחילה במילים "אלה תולדות נח", היא נקראת פרשת נח ולא תולדות. מה ההבדל? נכון שבפרשת נח כתוב "אלה" וכאן כתוב "ואלה", ו' מוסיף על עניין ראשון (ש"ר ל, ג), זה תוספת על תולדות ישמעאל שהוזכרו בפרשת חיי שרה. אבל בכל זאת, מה ההבדל?

רש"י אומר שתולדות יצחק הם יעקב ועשו האמורים בפרשה. כלומר, לא מה שקרה ליצחק אלא כפשוטו, יעקב ועשו שיצאו מיצחק. רש"י בפרשת נח מפרש שתולדות נח הם המעשים שהוא עשה. למה אצל נח רש"י מפרש שאלו המעשים, ואצל יצחק רש"י מפרש שהכוונה לבנים?

ויעתר לו ה'

אומרת התורה "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא" (בראשית כה, כא). רבינו בחיי מקשה, לכאורה הסדר בפסוק היה צריך להיות הפוך, בגלל שרבקה הייתה עקרה יצחק התפלל? עונה רבינו בחיי, שהתפילה אינה רק כדי להשיג דבר מסוים. התפילה היא גם על דבר מסוים, אבל מטרת התפילה היא כדי להתחבר לה', גם אם הדבר לא הושג.

כתוב במשנה בברכות (ה, ה) "אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולים ואומר: זה חי וזה מת. אמרו לו, מנין אתה יודע? אמר להם: אם שגורה תפלתי בפי, יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו יודע אני שהוא מטורף". למה אם תפילתו שגורה בפיו זה סימן שהתפילה התקבלה? רש"י אומר, "ויעתר לו ה'", לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע. לפיכך לו ולא לה. אז מכאן נלמד שבנש"ק קודם להיות תמיד ש"צ על בני אדם אחר? כתוב בשו"ע (סי' נג) שזה באמת כך, והט"ז (שם ס' ו) חולק. המקור של רש"י הוא מהגמרא (יבמות סד.), והגמרא אומרת שאינה דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע, אבל הגמרא לא אומרת שתפילת צדיק בן רשע אינה מקובלת. זה הוספה של רש"י, לו ולא לה. איך רש"י למד מהגמרא שתפילת צדיק בן רשע לא נענית?

הגמרא (שם) אומרת שאבותינו היו עקורים כי הקב"ה מתאווה לתפילתם של צדיקים. אז למה רבקה הייתה עקרה, הקב"ה התאווה לתפילה שלו, לא לתפילה שלה? אלא צ"ל שהקב"ה התאווה לתפילת יצחק גם עליה. רואים מכאן ראיה לדברי רבינו בחיי, שהקב"ה עושה בעולם כל מיני מאורעות כדי שהאדם יתפלל, ואם האדם התחבר לקב"ה אז המאורע משתנה.

מעלת תפילת יצחק

בספר העיקרים כותב שהאדם לא משנה אצל הקב"ה משהו אלא ע"י התפילה, אלא האדם משתנה. הגזירה לא הייתה עליו אלא על האדם שהוא היה מקודם. אומרת התורה "ויעתר לו ה'", אומר רש"י, "נתפצר ונתפייס ונתפתה לו, ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה ורבוי הוא". זה פירוש אחד. הגמרא אומרת (סוכה יד.) "אמר רבי אלעזר למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר? - לומר לך, מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא ממידת אכזריות למדת רחמנות". וכך אומרת הגמרא ביבמות ס"ד. וכך

ניתן להירשם לקבלת הגליון בדוא"ל בכתובת Mercazharav@gmail.com,
ובקבוצת הווטסאפ דרך הקישור - לפלאפונים מסוננים

כתוב בתרגום יונתן כאן. אז מה רואים כאן? ליצחק הייתה תפילה שהופכת את מידת הדין, הופכת אכזריות לרחמנות. על תפילה כזאת אומר רש"י שיש דגש "ויעתר לו", ולא לה. ליצחק היה כוחות כאלו, הוא היה עולה תמימה, ובחז"ל (פדר"א לב) כתוב שהוא הלך להר המוריה להתפלל. דווקא על תפילה כזאת אומרים חז"ל שלא דומה תפילת צדיק בן צדיק לצדיק בן רשע. הוא מצליח להגיע לרובד יותר עמוק בעתירה, בהפיכת הרע לטוב, בהפיכת מידת הדין לרחמים.

ילך לחכם ויתפלל

הגמרא (ב"ב קטז.) אומרת שמי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך לחכם שיתפלל עליו. חכם הכוונה לת"ח. למה דווקא אליו? בפשטות הכוונה לכח התורה. על הפסוק "ותלך לדרוש את ה'" (בראשית כה, כב) אומר הרמב"ן, לא מצאתי לשון דרישה אלא בתפילה ובתורה. זה מה שאמר משה רבינו ליתרו, "כי יבוא אלי העם לדרוש אלוקים" (שמות יח, טו). ממשה רבינו הלכו ללמוד תורה וגם לבקש ממנו שיתפלל. תורה ותפילה זה חיבור אחד. הרב כותב במוסר אביך שמי שרוצה לראות מה דרגתו בלימוד תורה, שיבדוק איך הוא מתפלל. ומי שרוצה לבדוק את תפילתו, שיבדוק איך הוא מתפלל. שניהם קשורים אחד לשני. ילך אצל חכם, מכוח התורה של החכם. הגמרא (כתובות עד:) אומרת שאם אדם קידש אישה וחכם התיר את הנדר אח"כ, הקידושין חלו, כי לחכם יש כח לעקור את הנדר מעיקרו. אמר האדמו"ר מרדומסק, לכן מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם, כי יש לו כוח לעקור למפרע. גם את המחלה הוא יעקור למפרע.

ישראל מעל הטבע

יש ספר שנקרא אור ה', והוא כותב במאמר ב' כלל ב' שהאמהות לא נפקדו מיד כדי ללמדנו שהכל היה ניסי, ללמדנו שעמ"י אינו תחת הטבע. התורה מגלגלת שהבכורה אינה באה לפי הטבע, אלא לפי המחשבה. יעקב נתן את הבכורה ליוסף והוא אמר לו "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" (בראשית מח, כב), אומר רש"י, שקניתי את הבכורה מעשו. ואת זה הוא העביר ליוסף, כי התכלית של נישואי יעקב לרחל זה היה כדי שיצא יוסף. לכן יעקב אמר ללבן כשנולד יוסף, "שלחני" (שם ל, כה). אז הכל התנהל שלא תחת הטבע, ויעקב מציין שהוא לקח את הבכורה בחרבו ובקשתו.

יש כאן משהו יותר עמוק. לא רק שיעקב היה צריך להיות בכור כי הוא היה המגמה, למה יעקב קנה את הבכורה? איזה סימן היה לו ליעקב שהבכורה לא שייכת באמת לעשו? רק בגלל שעשו היה רעב ואמר "הלעיטני נא" (שם כה, ל)? כשמשה רבינו נשלח לגאול את עמ"י, הקב"ה אמר לו "בני בכורי ישראל" (שמות ד, כב). אומר רש"י, כאן הקב"ה חתם על הבכורה, כאן הקב"ה אישר את מכירת הבכורה. עשו לא ירד למצרים, הוא לא רצה את גזירת הגלות, אז ביציאת מצרים באה החותמת של הקב"ה שישראל הם הבכורים. "בראשית ברא אלוקים" (בראשית א, א) ואומרים חז"ל (ויק"ר לו): בשביל ישראל שנקראו ראשית. אבל הרי הם לא נבראו ראשונים? אלא שהם המטרה של העולם.

ויבז עשו את הבכורה

"ויבז עשו את הבכורה" (בראשית כה, לד), מה זה? "אמר רבי יוחנן, חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום: בא על נערה מאורסה, והרג את הנפש, וכפר בעיקר, וכפר בתחיית המתים, ושט את הבכורה" (ב"ב טז:) ואיזה עוון התורה מדגישה – שעשו בז את הבכורה. וכי זה הכי חמור מכל מה שהוא עשה, יותר מגילוי עריות ושפיכות דמים? כתוב על המן (אסתר ג, ו) "ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו". אומר המדרש (ילקו"ש אסתר, תתרנד), בזוי בן בזוי, השורש של ויבז המן היה בויבז עשו.

איש לפי מהללו

אומרת המשנה (אבות ד, ו): "רבי יוסי אומר, כל המכבד את התורה - גופו מכובד על הבריות. וכל המחלל את התורה - גופו מחולל על הבריות".

כותב רבינו יונה בפירושו שם: "והחרד על דברי תורה ומכבד אותה ואת לומדיה שדבר ידוע הוא מהכרח הפסוקים והסברא שנותנת שכל מי שמדבר טוב על הטובים ועל החכמים שמוחזקין בו שהוא צדיק. וכל הדן אותם לכף חובה ולוקח במעשיהם לומר שאינן מכוונין ואינו רואה להיות להם זכות וכשמדברין לפניו מן הרשעים מצדיק את מעשיהם בידוע שיש בו שמץ רשעות. ובזה אל תסתפק כי בזה הדבר תוכל להבחין לבות האדם. ופסוק שלם יש לנו על זה ששלמה ע"ה אמרו (משלי כ"ז כ"א) "מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי

מהללו", כלומר לפי מה שהוא מהלל". יש אנשים כאלה, שאם הם יראו מעשה של ת"ח הם ינסו רק ללמד עליו חובה בכל דרך, אבל הם יראו מעשה של רשע הם ינסה ללמד עליו זכות בכל טצדקי. ורבינו יונה כותב את זה בעוד כמה מקומות, זה יסוד אצלו, שלפי היחס של האדם לקדושה אתה רואה מי האדם.

המבזה את המועדות

"המבזה את המועדות אין לו חלק לעולם הבא" (אבות ג, יא), מה זה המבזה את המועדות? י"א שהכוונה למי שנוהג במועדות כאילו הם ימי חול, לא לובש בגדים יותר מכובדים וכד'; וי"א שהכוונה לקורבן, שהוא אומר, איך יכול שהכבש ששיחקתי איתו לפני כמה שניות, ברגע שמישהו אמר עליו שהוא יהיה קורבן, אז הוא נהפך למשהו קדוש ואסור להשתמש בו. אדם כזה אין לו חלק לעולם הבא, הוא לא מבין ברוחניות, הוא אומלל ומסכן. הרחמנות הכי גדולה שיש לנו זה על אלה שלא יודעים מה ק"ש ותפילה. "ויבז עשו את הבכורה", זה יותר חמור מאותן חמש עבירות. עבירות זה היה תוצאה של תאווה, אבל כשאדם מבזה משהו זה אומר שהוא מופקע מאותו דבר. עשו לא היה בכור בעצם העובדה שהוא מכר את הבכורה.

מתי היה הביזוי של הבכורה? לכאורה בשלב של המכירה. אבל התורה לא אומרת כך, "ויבז עשו את הבכורה", לא בשלב המכירה, אלא אחרי שהוא אכל ושתה. למה? כי "אין אדם חוטא אא"כ נכנסת בו רוח שטות" (סוטה ג). מכירת הבכורה הייתה בגלל שהייתה לו תאווה, אבל בניגוד למקרה שאדם חוטא ואח"כ יוצאת ממנו רוח השטות והוא מתחרט, עשו הפך את החולשה לאידאולוגיה. הוא אמר שהוא לא סתם מכר את הבכורה בגלל שהוא היה רעב, אלא בגלל שאין לו קשר לרוחניות. הוא כתב מאמרים בכל מיני מקומות וכו'.

קניין כסף

יש תמיד שאלה בחיים האם מותר להתפשר ולהיכנע לטרור כדי להרוויח משהו אחר. האם נכון לשלם כסף להאקרים שפרצו למחשבים של בית חולים כדי שהמידע הרפואי לא ילך לעד והחולים ינצלו? מצד אחד יש פה פיקוח נפש, מצד שני יש פה כניעה לטרור. גם אין וודאות שזה יעזור. אברהם אבינו קנה את מערת המכפלה. למרות שא"י הייתה שלו, הקב"ה הבטיח לו אותה, אבל אברהם גם עשה מעשה בפועל. אדם שמקדש אישה מקדש אותה בכסף. מה המקור שיש קניין כסף? "קיחה" "קיחה" משדה עפרון (קידושין ב.). שם אברהם לא קנה דבר שלא היה שלו, וגם האדם לא קונה דבר שלא היה שלו, שהרי ארבעים יום קודם יצירת הולד מכריזה בת קול "בת פלוני לפלוני". והגמרא (סוטה ב.) על בת פלוני לפלוני אומרת שגם שדה פלונית לפלוני. ואילו עשו מכר את האידאולוגיות שלו. ולכן כתוב שכשזה קם זה נופל (מגילה ו.). אומרים את זה על עשו ויעקב, לא על יצחק וישמעאל.

בתוס' הרא"ש על התורה כותב שכמעט לא מצינו גרים מישמעאל, רוב רובם של הגרים זה מהנוצרים, כי באמונה הם הכי רחוקים. אברהם השקיע במערת המכפלה, יעקב השקיע בבכורה, ועשו מכר את האידיאלים שלו (אחרי הבחירות) בשביל נזיד עדשים, הוא עשו אבי אדום.

ויעקב איש תם

"ויעקב איש תם יושב אוהלים" (בראשית כה, כז), מה זה איש תם? לאברהם אבינו הקב"ה אמר "התהלך לפני והיה תמים" (בראשית יז, א.) יצחק היה עולה תמימה. רש"י כותב על הפסוק "ויצחק בן שישים שנה בלדת אותם" (שם כה, כו), למה יצחק חיכה כ"כ הרבה זמן עד שנשא עד רבקה? כי הוא עולה תמימה לאחר העקידה. הקב"ה אמר לו "גור בארץ הזאת" (שם כו, ג), אל תצא לחו"ל, כי אתה עולה תמימה.

(קשה, יצחק הרי ידע שהוא עולה תמימה ולכן הוא לא נשא שפחה, אז למה הוא חשב לצאת לחו"ל והקב"ה היה צריך לומר לו שלא יצא? כמו שהוא עולה תמימה לעניין איסור נשיאת שפחה, כך לעניין איסור יציאה לחו"ל?)

יש ספר של הרב "מציאות קטן" שהוצאנו במכון הרצי"ה, ולא מציאות קטן שאחרים הוציאו שלא ברשות. כותב הרב: **יעקב אבינו ע"ה שנתדבק בקדושת השי"ת ועבודתו ודאי השפיל כוחות הטבע וכמו שכתב הרמב"ן** (שמות ו, ב; יג, טז) **שכל הנהגת ישראל אינה בטבע ומטעם זה נקרא בשם איש תם יושב אהלים' והכונה ב'איש תם' יען כי עיקר הטבע פועל בגוף האדם אבל הנשמה והשכל אינם נגררים תחת חוקי הטבע ועל ידי כן מגיע השכל לנבואה ברצון**

ה' יתברך יותר ומי שמנהיג הנהגת גופו על פי הטבע לבדו לא על פי השכל שהוא למעלה מהטבע אינו נקרא תם שהרי הוא מחולק לחצאין הלך נפשו ונשמתו בהכרח היא למעלה מהטבע וגופו מתנהל על פי טבע אבל כשמשלים גם הנהגת גופו בעבודת ה' למעלה מהטבע אז נקרא איש תם. וזהו שכתוב יושב אהלים' כי אוהל נקרא דירת עראי והנה בטבע הכל קבוע חוקות שמים וארץ לא ימוטו על כן העולם דירת קבע אבל בהנהגת התורה שהעולם כפוף לה משתנים הדברים שבטבע לתועלת שומרי תורה כשמש בגבעון' וכו' וכהנה רבות על כן נקרא אצל איש כזה כל העולם הזה רק בשם אוהל עראי. אז יעקב אבינו שכולו היה תורה, גם העולם הזה היה כפוף כולו תחתיו בטבע.

מידת התמימות

כותב הרב בשמונה קבצים (קובץ ב' שנ"ז-שנ"ח): "צלול הוא הרצון של הילד, ועם זה צלולה היא בינתו. כלומר, גרעין הדעה הטבעית שלו הוא גרעין בריא, שכל ההשפעה הלימודית צריכה להיטפל בשמירת בריאותו, יותר ממה שהיא רגילה להיטפל בהתפתחותו... התום והיושר במעמקיהם, כל אלה הם סגולות ילדותיות. שרק הבל פה שאין בו חטא כולל את תמציתם בטהרה, מבלי צורך של ידיעה מפורטת, שאנו קורים לה שלא בצדק: ברורה... והילדות הזאת צריכה שמירה מפני פגעים העלולים להזדווג לה. התעוררות נפשית נקייה, בעצם הטבע הטהור של הנפש, צריכה להיות נערצת. אבל ביאורים פסולים מהבלי גויים שמתחברים עימה צריכים להיפסל. מה לתבן את הבר".

המעלה הכי גדולה של יעקב שהוא היה איש תם, גם כשהוא היה גדול שבגדולים. יעקב אבינו היה איש תם, מלשון תמימות, שלמות, לא מישהו תמים שאפשר לעבוד עליו. היום אנחנו בר"ח, הפרשה עוסקת באיש תם יושב אוהלים. אומר רש"י, יעקב למד תורה בבית מדרשו של שם ועבר. הוא גם למד תורה בבטן אמו, אז המפרשים שואלים, למה יעקב רצה לצאת כשרבקה עברה ליד בית כנסת, מה רע ללמוד ממלאך את כל התורה? יש תירוץ ידוע, שם זה היה בלי עמל, לימדו אותו הכל. י"א, שהוא לא רצה סברות כרס... יש מפרשים "ודברת בם, ולא בדברים בטלים" (יומא יט:), בתוך התורה עצמה, שלא נאמר סברות כרס. שלא שמת חלקנו מיושבי קרנות, בתוך בית המדרש, שלא נאמר סברות כרס.

ראש חודש כסלו

כתוב בחת"ס דבר נפלא על ר"ח כסלו. כתוב בספר ירמיהו "ויהי בשנה החמישית ליהויקים בן-יאשיהו מלך-יהודה, בחודש התשיעי, קראו צום לפני ה' כל העם בירושלים" (ירמיהו לו, ט). אומר החת"ס שהכוונה בפסוק הזה לר"ח כסלו. למה צמו אז? החת"ס כותב שם שזה היה יום צום כי הוא היה מקביל ליו"כ. הוא השלמה למי שלא הספיק כביכול את יו"כ. וכך הוא כותב בשו"ת חת"ס חו"מ סימן ע"ז. חודש כסלו, יש בו חנוכה, הרבה שמחות, מהות יום ר"ח כסלו היא יום של תשובה. וכך הוא מביא בשם הספר סוד מישרים. היום הכי שמח בעולם זה יו"כ, יום מחילת עוונות. לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיו"כ (תענית ד, ח).

בריתי יצחק

בעז"ה שהקב"ה יבשר לכולנו בשורות טובות וישמע את כל התפילות ונדבק במידתו של יעקב אבינו, איש תם יושב אוהלים. השפ"א (תולדות תרל"ח) שואל, ונאמר רק את השאלה שלו, הקב"ה מברך את יצחק "עקב אשר שמע אברהם בקולי" (בראשית כו, ה), אצל יעקב הייתה ברכה בזכות עצמית שלו. אומרת התורה "וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר", לא מוזכרת זכירה ביצחק. רש"י אומר שאפרו של יצחק צבור לפני הקב"ה על המזבח, אין צורך לכתוב אצלו זכירה, יש זכירה מתמדת. למרות שיש שלושה אבות, דרגת יצחק הייתה שונה משאר האבות, הוא היה פסיבי יותר, הוא המשיך את הבארות של אברהם אבינו, הוא לא עשה רפורמות, הוא המשיך את מה שעשו אבותינו, הוא שמר על היהדות באמת.

חודש טוב, שבת שלום ובשורות טובות!